

Actueel

- 04 **Régio** Boerderijen in verval
- 07. **Portret** Jean Kwok
- 08. **Geloven** Akke van der Kooi
- 13. **Architectuur** Egbert Reitsma
- 15. **Natuur** Wandelen rond Berltsum
- 16. **Cultuur** Trend: herontdekte romans
- 18. **Essay** De grofsmid fan Holwert
- 22. **Duits** Taal met imagoprobleem

Rubrieken

- 11. **Citaten** over ontwikkeling
- 19. **Relaties** Jacoline Steegstra
- 14. **Museumparels** Karel Appel
- 21. **Design** Treinheimwee: Wadloper
- 25. **Lezen** Jan van Mersbergen
- 26. **Kijk** Incheon
- 27. **Lezen** Leven na de tsunami
- 27. **Koart ferhaal** Jaap Krol
- 28. **Lezen** Hoffman: gek op Holland
- 29. **Eten & Drinken** Bataat

Pleidooi voor ontvankelijkheid Akke van der Kooi

08

Museumparels Karel Appel

14

Portret Jean Kwok

07

“Ik ben heel arm geweest en ik zou verbitterd kunnen zijn. Maar ook de rijkste families hebben pijn en lijden. Iedereen worstelt.”

Pieter Anko de Vries Zwaarddrager

Zo'n 35 jaar geleden hadden wij in ons dorp een predikant die pacifistische opvattingen had. Tijdens de catechisatie mochten wij hem graag om de oren slaan met Romeinen 13 waarin Paulus het volgende zegt (in de NBG-vertaling van 1951):

‘Wie zich dus tegen de overheid verzet, wederstaat de instelling Gods, en wie dit doen, zullen een oordeel over zich brengen (...) Zij staat immers in dienst van God, u ten goede. Maar indien gij kwaad doet, wees dan bevreesd; want zij draagt het zwaard niet tevergeefs; zij staat immers in de dienst van God, als toornende wreekster voor hem, die kwaad bedrijft.’ Wij wilden graag zien hoe de predikant zich hier zou uitpraten. Dat lukte hem vrij goed, door te wijzen op het belangrijke gebod dat je niet mag doodslaan.

Ik moest de afgelopen dagen aan deze tekst

denken nu de de Eerste Kamer waarschijnlijk niet instemt met het regeringsvoorstel om de straf van een enkelband te laten opleggen door de gevangenisdirecteur, een ambtenaar. Dus zonder tussenkomst van de rechter. Het plan komt uit de koker van staatssecretaris Teeven. Deze zelfbenoemde crimefighter staat bekend om zijn plannen en maatregelen die de macht van de staat moeten vergroten ten koste van de rechten van burgers.

Juist omdat de staat het zwaard draagt, is de ongewapende burger in Nederland geen partij voor de overheid. Daarom zijn er vastgelegde rechten en rechters die kunnen beoordelen of de enige legitieme gewapende partij in dit land niet buiten zijn boekje gaat. Ongewapende burgers zijn zonder rechten en rechter weerloos tegen de staatsmacht. Elke dictatuur waar dan ook ter wereld heeft dat laten zien.

Willekeur en onrecht overheersen, terwijl de dictator zich laat fotograferen als vader des vaderlands met een klein meisje op de schoot.

Teeven en minister Opstelten interesseert het allemaal geen zier. Ons land moet zogenaamd steeds veiliger worden gemaakt tegen criminelen en terroristen, terwijl uit elk onderzoek blijkt dat de criminaliteit jaarlijks afneemt.

De vergroting van de macht van de toch al almachtige staat is een proces dat al jaren gaande is. Er zijn talloze voorbeelden van: preventief fouilleren, af luisteren zonder mandaat, kentekenregistratie zonder ook maar de kleinste verdenking. De samenleving is er geen sikkepit veiliger door geworden. We mogen blij zijn met instellingen als de Eerste Kamer en de Raad van State. Zij zijn de echte beschermers van veiligheid en vrijheid.

Akke van der Kooi

Zet open, die ramen en deuren

We moeten de buitenwereld niet achterlaten bij de drempel van de kerk, vindt theoloog Akke van der Kooi. „Als we de deuren en luiken gesloten houden, verpieteren we.” De kerk moet zich juist uitstrekken naar de wereld. Want in het hele leven is het heilige verweven. Van der Kooi neemt na veertig jaar afscheid van de universiteit. Door **Tjerk de Reus**.

Frysland was haar geboortegrond, ze bleef een leven lang gefascineerd door de Friese theoloog Oepke Noordmans, en voelt zich sterk betrokken bij de wereld van vandaag. Deze mix stempelt Akke van der Kooi (1949), die gisteren officieel afscheid nam van de Protestantse Theologische Universiteit in Groningen. „We moeten de wereld niet buiten de deur houden, om in de kerk fijn bij elkaar en bij God te zijn”, is haar credo. „Niet alleen omdat je dan als kerk op een dood spoor terecht komt, maar vooral omdat de wereld Góds wereld is.”

Dit inzicht deed zij op in het werk van Oepke Noordmans (1871-1956), een van haar belangrijkste theologische gidsen. „Van Noordmans heb ik begrepen dat God in Jezus deze wereld is ingegaan,” legt Van der Kooi uit. „Hij is in de concreetheit van ons bestaan bevrijdend aanwezig.”

Dat is niet per se een geruststellende gedachte, want als de Geest werkt, worden de dingen helder: goed en kwaad, heil en onheil. Dat gaat van jouw persoonlijke leven tot en met de mondiale problemen. „De Geest is de Trooster, en hij gaat tot op het bot in jouw leven, door je met de neus op de feiten te drukken.” Maar dat geeft tegelijk hoop, zegt Van der Kooi, want „het scherpt ons zicht op de ondoorgroenlijke goedheid van God. Daarvan hebben we een vaag vermoeden, tot we ontdekken hoe dit bij Jezus in het volle licht staat”.

Akke van der Kooi is een theoloog die zichzelf niet gemakkelijk weggeeft. Dat merk je aan haar boeken en artikelen: ze verraden een grote nauwkeurigheid. Elke zin is gewikt en gewogen. Ook in gesprek met haar merk je het: er duiken geen slagzinnen op, en al helemaal geen gladder granieten waarheden. Weliswaar is haar specialiteit de dogmatiek, en daaraan kleef een sfeer van abstract, rationeel nadenken. Maar dat lijkt nauwelijks van toepassing op Van der Kooi zelf, die zoekend spreekt, tastend naar de juiste formule-

ring. Denkbeelden of concepten zijn voor haar niet het een en al, zegt ze: „Het gaat in de theologie niet allereerst om concepten of dogmatische inzichten. Die hebben we wel nodig, op een goed moment, om dingen te verhelderen. Maar het denken óver God is niet de basis. Het gaat primair om wat in de Engelse taal *worship* heet. Dus om de verering van God, om het

De bekendheid met verzoening, vergeving en gerechtigheid neemt snel af

geloven zelf. Daarin wordt het allemaal concreet: verzoening, hoop, liefde, barmhartigheid en mededeelzaamheid. Deze *base line* kun je aanduiden als de liturgie. En die is breed, want vanuit de kerk strekt die liturgie zich uit naar de hele wereld.”

Hendrik Algra

Het idee dat het om onze wereld gaat, en niet om een afgezonderd fijn samenzijn met God, leerde

Van der Kooi eigenlijk al ver voordat ze Noordmans werk leerde kennen. Ze wist het al in haar jeugd, op de boerderij in Eastermar. „Ik ben een boerendochter, de oudste in een groot gezin. Nee, koeien melken deed ik niet, ik was wat bangig aangelegd als het om die grote koeien ging. Maar ik reed wel met de tractor ladingen hooi van het land, om die dan op de hooizolder te plaatsen. Ik had sterke armen, zei mijn vader.”

Het geloof was toentertijd vanzelfsprekend aanwezig, herinnert zij zich. „Van mijn vader moesten we altijd het hoofdartikel uit het *Friesch Dagblad* lezen, geschreven door Hendrik Algra. Dat ging natuurlijk vaak over geloof, kerk en wereld. Maar fundamenteel was het besef van het heilige dat in het hele leven verweven was. Noordmans noemt dat de 'liturgie des levens'. Dat zat in het ritme van de dagen, in de stilte voor het gebed bij de maaltijd, in de kerkgang, en dat ging als vanzelf over in de dagelijkse bezigheden. Er lag bij wijze van spreken een wijding over het hele leven.”

Na de mulo ging Akke van der Kooi naar de kweekschool. Ze werkte drie jaar op een Lagere School in het Gelderse Rheden. Toen al kriebelde het; de theologie trok aan haar. Eerst volgde ze

een catechetenopleiding, daarna schreef ze zich in voor de studie theologie aan de gereformeerde theologische universiteit te Kampen. „Ik kwam terecht in een gistende wereld”, herinnert Van der Kooi zich. „Het waren de jaren van de maatschappijkritiek, en dat had zijn weerslag op de theologie. Er was een levendige linkse studentenbeweging in Kampen. De hoogleraren waren zich bewust van de problematiek in de wereld, van de vragen die in de samenleving aan de orde waren. De theologie werd opengelegd naar de wereld, door hoogleraren als G.P. Hartvelt, J.T. Bakker en G.Th. Rothuizen. Zij hielden zich bezig met de kritiek op religie van Marx en Nietzsche, met vraagstukken rond gerechtigheid. Als je vandaag theologie beoefent, vonden zij, moet je dat doen met de deuren en ramen wijd open.”

Intuïtie

Van der Kooi werd geen 'publiek theoloog' en ziet ook wel de beperkingen in van een al te eenzijdige, maatschappijkritische insteek. In de kerk gaat het per slot van rekening over Vader, Zoon en Geest. Kerk en theologie moeten zich altijd weer bezinnen op deze kern. Maar de wereld is daarbij nooit uit beeld wat Van der Kooi betreft, en dat blijkt ook uit de rij-

en romans en gedichtenbundels die zij in haar huiskamer heeft staan. Remco Campert, Margriet de Moor, Marilynne Robinson en veel andere hedendaagse auteurs leest ze met nieuwsgierigheid, juist ook als theoloog. „Ik ben een dogmaticus die zich graag aan de randen van het vakgebied beweegt”, zegt ze. „Ik ben altijd *in the mood* om te ontdekken hoe

Mensen uit het dorp kwamen met een onbaatzuchtige goedheid voor de dag

kwesties uit de theologie ter sprake komen in romans, poëzie of in andere vormen van kunst. Dan gaat het mij niet om kunst als een illustratie bij wat we al kennen vanuit de dogmatiek. Ik zie eerder dat in de kunst thema's 'ontsloten' worden op een manier die raakt aan de theologie of aan passages uit de Bijbel. Met je christelijke intuïtie herken je soms de kern van een thematiek, terwijl ook geldt dat in kunst zich iets voordoet wat de theologie je niet kan bieden. Dan blijkt je soms een Bijbeltekst beter te kunnen lezen wanneer je een gedicht of verhaal tot je door hebt laten dringen.”

Theologie moet contact zoeken met de menselijke ervaring, vindt Van der Kooi. Ze toont zich bezorgd over komende generaties, die nog maar nauwelijks toegang lijken te hebben tot de grondwoorden van het christelijk geloof. Kunnen zij kernbegrippen als verzoening, vergeving en gerechtigheid nog een plek geven? „De bekendheid daarmee neemt zieldoerend af”, constateert Van der Kooi. „Dat houdt mij echt bezig.”

Maar ze ontdekte ook een andere ontwikkeling. „Tegelijk zie ik, niet alleen in de hedendaagse literatuur maar ook bij atheïstische

Akke en Oepke

Akke van der Kooi (1949, Eastermar) promoveerde in 1992 op het proefschrift *Het heilige en de heilige Geest bij Noordmans. Een schets van zijn pneumatologisch ontwerp*. Haar interesse in Oepke Noordmans resulteerde ook in medewerking aan de uitgave van de *Verzamelde Werken van Noordmans. Deel 4*, dat in 1988 verscheen, werd door Van der Kooi verzorgd. Zij schreef ook tal van artikelen over Noordmans, maar ook over bij-

voorbeeld de feministische theologie.

In 2006 publiceerde zij het boek *De ziel van het christelijk geloof - Theologische invallen bij de praktijk van geloven*. Hierin gaat het haar om duidelijk te krijgen hoe 'de God van Jezus onder ons blijft in de ervaring van de Geest'.

Van der Kooi doceerde sinds 1988 aan de Theologische Universiteit Kampen, daarna aan de Protestantse Theologische Universiteit, eerst in Kampen, later in Groningen.

Oepke Noordmans. Foto: FD

1 Het *Verzameld Werk* van Oepke Noordmans telt tien delen. Zo'n tien theologen schreven een academisch proefschrift over de Friese magiër - die zelf nooit promoveerde.

Akke van der Kooi: „De mens is een wezen dat niet met zichzelf uitkomt, maar hij strekt zich uit naar vervulling in wat niet-mens is, wat hem te boven gaat.” Foto: Tjerk de Reus

maar hij strekt zich uit naar vervulling in wat niet-mens is, wat hem te boven gaat.”

Humaniteit

De genoemde 'verworteling in God' is wat Van der Kooi betreft hecht verbonden met de waarde van menselijkheid, de humaniteit. „Ook zonder een bewust geloof kunnen mensen de hoge waarde van menselijkheid laten zien, zich inzetten voor verdrukte medemensen, voor kwetsbaren. Voor mijzelf ligt er wel een diep verband tussen de menselijkheid en geloof. In mijn jeugd heb ik dat ervaren, toen ziekte en ongeluk ons gezin troffen. Mensen uit het dorp kwamen met een onbaatzuchtige goedheid voor de dag, in hulp en medeleven. Dat maakte grote indruk op mij, als kind. Daar speelde iets zeer creatiefs in mee: mensen kwamen spontaan tot verrassende en ontroerende vormen van behulpzaamheid en liefdebetoon. Ik heb als kind gevoeld: dit is waar het om gaat in het leven, dit heeft met God te maken. God is herschepend en helend bezig. Wat star en dood is, doorbreekt Hij. Onverwacht bloeit er een nieuwe mogelijkheid open, waarin je als mens kunt opstaan. Die beweging, waarin ik de Geest werkzaam zie, is ten goede voor de mens. Het is niet maakbaar, het is geen kwestie van: even de handen uit de mouwen steken. Het goede is niet afleidbaar uit de dingen van deze wereld, maar is een creatieve mogelijkheid die je kunt leren zien. Het is de beweging van de Geest van Christus, die verzoent, herschepet, heelt.”

Ontvankelijkheid

Van der Kooi pleit voor ontvankelijkheid. De aanwezigheid van de Geest kun je leren ontdekken in situaties waarin mensen in de knel raken of waarin wijzelf van het spoor afdwalen. Je ontwikkelt er een kompas voor als je jezelf afstemt op het verhaal van Jezus, legt Van der Kooi uit. „Over goed en kwaad weten we allemaal een woordje mee te spreken, en we kennen het ook wel van binnen-

uit. Van Noordmans heb ik geleerd dat we vanuit het evangelie van Jezus Christus een diepere peiling kunnen doen naar goed en kwaad, naar heil en onheil in ons leven en in de wereld. Pas bij Jezus Christus komen de dingen op scherp te staan. Hij onthult de ware werkelijkheid, de schepping zoals God die voor ogen staat. Het meest basale, waar christelijk geloof mee

In algemene termen praten over goed en kwaad: dat blijft een bleek en vlak verhaal

staat of valt, is de overtuiging dat God in de wereld is ingegaan en 'onder ons' is. Hij is nabij!

„De aard van die presentie kun je leren kennen door na te denken over leven en sterven en opstanding van Jezus. Als we in algemene termen praten over humaniteit en over goed en kwaad blijft het een bleek en vlak verhaal. Bij Jezus krijgt het scherpe contouren. Kijk naar de overspelige vrouw, die Jezus ontmoet. De godsdienstige leiders veroordelen haar. Maar als God komt, wordt er een opening geschapen. De ijzeren logica van het sociale systeem verkrumelt.” Als je levensinstelling in God geworteld is, leer je zien waar de Geest sporen trekt, meent Van der Kooi. „Dan valt je op dat Jezus in zijn ontmoeting met farizeeën en overspelige vrouw de situatie vertraagt: hij gaat op de grond zitten, hij schrijft in het zand. Dan komt Jezus met een woord, als het ware uit niets, dat de boel op de kop zet en de vrouw nieuwe levensruimte biedt. Dat is een scheppingswoord! Zo is God door de Geest aanwezig in deze wereld. Hij breekt de dingen open als de humaniteit vernietigd lijkt te worden, om een weg van herstel en bevrijding open te leggen.”

filosofen, een soort onderhuidse affiniteit met het christendom. Dergelijke denkers zijn vaak weggeraakt bij traditioneel godsgehoof. Maar niet bij wat je de 'werking' van het geloof zou kunnen noemen, die zich uitdrukt in woorden als barmhartigheid, ontferming, verzoening. Daar zoeken ze toegang toe. Natuurlijk op een andere manier dan wij in de dogmatiek gewend zijn, maar misschien wel des te belangrijker voor komende generaties. Met hen moet je in gesprek, vind ik, omdat we voor de vraag staan wat het christelijk geloof te bieden heeft voor de wereld van morgen.”

„Ik heb me altijd intens betrokken gevoeld bij de dogmatiek, dus

bij de 'leer', en daar is ook systematisch nadenken mee gemeoid. Maar theologische concepten en denkbeelden moeten een functie hebben in de grotere vragen, die cirkelen rond de betekenis van christelijk geloof in een snel veranderende wereld.”

De al genoemde Kampense theoloog Jan Taeke Bakker was een van de belangrijkste leermeesters van Akke van der Kooi. Als hij sprak over de schepping, ging het over Genesis, maar ook over wat er in de krant stond over milieuvuiling en biotechnologie, vertelt ze. „Dat speelt allemaal mee in hoe de kernwoorden van het geloof vandaag klinken. Sommige mensen willen in de kerk vooral ontwrikbare geloofswaarden horen krij-

gen. Maar het gaat erom wat die boodschap omzet in jouw leven en hoe die jouw bestaan in de wortel raakt.”

„De theoloog Helmut Gollwitzer zei ooit dat het niet allereerst gaat om onze voorstellingen van God, maar om 'onze in God verwortelde levensinstelling'. Die levensinstelling gaat terug op de grondlijn van de Schriften: God ziet om naar de mens. Denk ook aan de lofzang van Maria, het *Magnificat*, waarin je hoort: 'Hij heeft naar mij omgezien'. Primair is de nood, en God die naar die mens omziet in die nood. Dan hebben we tegelijk ook al gezegd dat de mens nooit aan zichzelf genoeg heeft. De mens is een wezen dat niet met zichzelf uitkomt,